

رابطه بی‌ثباتی هیجانی، رفتار جامعه‌پسند و پرخاشگری با آمادگی به اعتیاد دانش‌آموزان پسر مقطع متوسطه

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۶/۰۱/۰۵ تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۶/۰۹/۱۶

علی‌خانه کشی^{*۱}

ارسلان خان محمدی اطاقسرا^۲

صدیقه ملکیان^۳

چکیده

مقدمه: هدف از انجام پژوهش حاضر تعیین رابطه بی‌ثباتی هیجانی، رفتار جامعه‌پسند و پرخاشگری با آمادگی به اعتیاد دانش‌آموزان پسر مقطع متوسطه دوم بود.

روش: این پژوهش توصیفی با طرح همبستگی بود و جامعه آماری کلیه دانش‌آموزان پسر مقطع متوسطه شهرستان قائم‌شهر در سال تحصیلی ۹۴-۱۳۹۳ (۳۰۰۰ نفر) بودند که از میان آنان ۳۸۴ نفر با روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای چند مرحله‌ای انتخاب شدند و به پرسشنامه‌های بی‌ثباتی هیجانی (باربارنلی و همکاران)، رفتار جامعه‌پسند (کپرار و همکاران)، پرخاشگری (باس و پری) و آمادگی به اعتیاد (زرگر و همکاران) پاسخ دادند. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از تحلیل رگرسیون خطی ساده و چندگانه استفاده شد.

یافته‌ها: نتایج تحلیل رگرسیون خطی ساده، حاکی از این بود که تمام متغیرهای پیش-بین در آمادگی به اعتیاد نقش داشتند ($P < 0.01$). همین‌طور نتیجه تحلیل رگرسیون چندگانه نیز نشان داد که متغیرهای پیش‌بین به‌طور معنی‌داری واریانس آمادگی به اعتیاد را تبیین می‌کنند، به‌طوری که ضرایب بتا بیانگر این بودند که رفتار جامعه‌پسند با بالاترین مقدار بتا ($\beta = 0.67$)، بیشترین سهم را در تبیین آمادگی به اعتیاد دارد ($p < 0.01$).

نتیجه‌گیری: با توجه به نتایج به دست آمده، تقویت رفتار جامعه‌پسند و کاهش بی‌ثباتی هیجانی و میزان پرخاشگری از طریق آموزشهای خاص ضروری به نظر می‌رسد.

واژه‌های کلیدی: بی‌ثباتی هیجانی، رفتار جامعه‌گرا، پرخاشگری، آمادگی به اعتیاد

۱. دانشکده روان‌شناسی، واحد بهبهان، دانشگاه آزاد اسلامی، بهبهان، ایران.

* نویسنده مسئول: AliKh2447@gmail.com

۲. دانشکده روان‌شناسی، واحد آیت‌الله‌املی، دانشگاه آزاد اسلامی، آمل، ایران
arkhanmohammadi@gmail.com

۳. دانشکده روان‌شناسی، واحد آمل، دانشگاه آزاد اسلامی، آمل، ایران s.malakian95@gmail.com

The relationship of emotional instability, pro-social behavior and aggression with addiction readiness of secondary High school boy students

AliKhaneh Keshi^{1*}
Khanmohammadi Otaghsara²
Malekian, Sedigheh³

Abstract

Introduction: This study aimed to investigate the relationship of emotional instability, pro-social behavior and aggression with addiction readiness of secondary High school boy students.

Method: This study was a descriptive retrospective one with correlational design. The statistical population consisted of all secondary high school boy students (N=3000) in Quemshahr, out of which 382 students were selected by a random multi-stage cluster sampling, and were asked to fill in emotional instability (Barbareny et.al), pro-social behavior (Kaprar et.al) and aggression (bass and perry), readiness to addiction (Zargar et.al) questionnaires. The data were analyzed using simple and multiple linear regression.

Findings: The results showed that all of predictor variables have a significant role in readiness to addiction ($P < 0.001$). Further, results of multiple regression showed the predictor variables jointly are able to explain the variance of readiness to addiction significantly, so that. The pro-social behavior with the higher amount of Beta ($\beta=0.67$) also was the best predictor of readiness to addiction.

Conclusion: based on the results, the improvement of prosocial behavior, and reduction of emotional instability and aggression seem necessary.

Key words: emotional instability, pro-social behavior, aggression, readiness to addiction.

¹. faculty of psychology, Islamic Azad university, Behbahan branch.

*Corresponding Author:alikh2447@gmail.com

². Arsalan faculty of psychology, Islamic Azad university, Amol branch.

ar.khanmohammadi@gmail.com

³. faculty of psychology, Islamic Azad university, Amol Branch.

s.malakian95@gmail.com

مقدمه

اعتیاد نوعی آسیب اجتماعی است که ریشه در محرومیت‌های مزمن و طرد شدگی افراد و گروه‌های خاص در جوامع مختلف دارد و هزینه‌های زیادی را به جوامع تحمیل می‌کند. دلایل مختلفی برای گرایش به مواد مخدر وجود دارد. برخی افراد برای پذیرفته شدن در جامعه به سمت مواد می‌روند و برخی دیگر سعی می‌کنند خود را رشد یافته‌تر و بزرگتر جلوه دهند (باران اولادی، کاوه فارسانی و نویدیان، ۱۳۹۲).

اعتیاد ناهنجاری روانی اجتماعی در اثر مصرف غیرطبیعی و غیرمجاز برخی مواد مانند الکل، تریاک و حشیش است و باعث وابستگی روانی یا فیزیولوژی فرد مبتلا به مواد مذکور می‌شود. این وابستگی در عملکرد جسمی، روانی و اجتماعی فرد معتاد اثر ناپسندی بر جای می‌گذارد و در موارد شدید، حتی زندگی فردی و اجتماعی وی را به طور جدی تهدید می‌کند (نوفل، برورس و بچارا، ۲۰۱۳). وابستگی به مواد یا اعتیاد به مواد مخدر در همه مشاغل، سطوح تحصیلی و طبقه اقتصادی و اجتماعی دیده می‌شود و اختصاص به افراد و اقشار خاصی ندارد. با توجه به شیوع بالای وابستگی به مواد و دشواری‌های درمان آن، تلاش در جهت شناسایی عوامل خطر ابتلا به این مشکل در جمعیت‌های مختلف بسیار ضروری است (قاضی نژاد و ساوالان پور، ۱۳۸۸). در جهان پیشرفت زیادی در درک این اختلالات و یافتن مناسب‌ترین راه پیشگیری و درمان‌های آن ایجاد شده است، اما درباره نوجوانان تحقیق کمتر انجام شده است. مطالعات نشان می‌دهد اکثر نوجوانان معتاد در حدود سن ۱۲ یا ۱۳ سالگی مصرف مواد را شروع می‌کنند. معاونت پیشگیری سازمان بهزیستی گزارش کرده است که ۴ درصد معتادان خود معرف کشور زیر سن ۱۵ سال و ۴/۲۴ درصد در سنین ۱۵ تا ۱۹ سالگی مصرف مواد مخدر را شروع کرده‌اند و در کل ۳/۵۶ درصد زیر ۲۴ سالگی دست به مصرف مواد زده‌اند (اله وردی پور، فرهادی نسب، بشیریان و محبوب، ۱۳۸۶). مطالعه اله وردی پور و همکاران (نقل از بشیریان، حیدرنیا، اله وردی پور و حاجی زاده، ۱۳۹۱) سوء مصرف مواد در دانش‌آموزان تهرانی را ۷/۶ درصد گزارش کرده است. سوء مصرف مواد در میان جوانان، یکی از معضلات بهداشتی، اجتماعی و اقتصادی جهان امروز است که تاثیر مستقیمی بر سلامتی آنان دارد (دلآوری هروی، احمدی و نوری سیستانی، ۱۳۸۴؛ به نقل از بشیریان و همکاران، ۱۳۹۱) و مشکلات سلامت ناشی از آن یک نگرانی جهانی و یکی از رفتارهای جدی تهدید کننده نوجوانان است (نقل از بشیریان و همکاران، ۱۳۹۱).

گزارش‌ها حاکی از این است که به طور متوسط روزانه ۱۰ نفر در کشور جان خود را بر اثر سوء مصرف مواد مخدر از دست می‌دهند (محمدی، پورقاز و رقیب، ۱۳۹۲). براساس آمار سازمان پزشکی قانونی طی سال‌های ۱۳۸۸ تا ۱۳۹۰، در سراسر کشور، مرگ‌های ناشی از سوء مصرف مواد

مخدر پس از تصادفات و حوادث رانندگی، دومین عامل مرگ‌های غیرطبیعی افراد است (سازمان پزشکی قانونی، ۱۳۹۱؛ نقل از محمدی و همکاران، ۱۳۹۲).

دلایل مختلفی برای گرایش به انواع مواد مخدر وجود دارد. برخی افراد برای پذیرفته شدن در جامعه به سمت مواد می‌روند و برخی دیگر سعی می‌کنند خود را رشد یافته‌تر و بزرگ‌تر جلوه دهند و برخی برای تسکین خود به مواد پناه می‌برند (ابوالقاسمی، محمودی و سلیمانی، ۱۳۸۸).

بررسی علل گرایش و سوءمصرف مواد مخدر نوجوانان و جوانان از این نظر حیاتی است که سوءمصرف مواد در این قشر مسایل بسیاری در سلامتی و بهزیستی آنان را از قبیل افزایش خطر آسیب و مرگ از طریق خشونت بین فردی، تصادفات جاده‌ای، افزایش رفتارهای پرخطر جنسی، حاملگی ناخواسته، ابتلا به بیماری‌هایی چون ایدز و مسایل و مشکلات تحصیلی افزایش می‌دهد (میلر، لستینگ و اسمیت^۱، ۲۰۰۱).

رفتار جامعه‌پسند، شامل گروه بزرگی از رفتارهای اختیاری افراد است که به قصد منفعت دیگران انجام می‌شود. این کمک کردن ممکن است به اشکال گوناگونی مانند کمک کردن، به آسایش رساندن، تقسیم کردن سهم خود، اطلاع رسانی و همکاری باشد (بارتال و همکاران^۲، ۲۰۱۴؛ نقل از صفاری نیا، آقاییوسفی و ایمانی فر، ۱۳۹۵). بیرهوف رفتار جامعه‌پسند را شامل فعالیت‌هایی می‌داند که بدون انتظار پاداش مادی یا اجتماعی، مساعدت دیگران را بر می‌انگیزد و پاداش آن عموماً همان احساس خوشایند فرد کمک‌کننده است (زاسکوندا^۳، ۲۰۱۰؛ نقل از صفاری نیا، دهستانی و عباسپور، ۱۳۹۴). کلاین (۲۰۱۶) در پژوهشی نشان داد انگیزه کمک کردن به دیگران ضرورتاً به عمل متقابل دیگران بستگی ندارد. کمک کردن به دیگران می‌تواند احساس خودارزشمندی را افزایش دهد، چراکه رفتار جامعه‌پسند از لحاظ جهانی پذیرفته و ارزشمند است (کلاین، گروسمن، اوزکول، کراس و اپلی^۴، ۲۰۱۵). همین‌طور، یاری رسانی شیوه‌ای برای کمک کننده است برای دستیابی به پذیرش اجتماعی و ایجاد اعتبار مثبت که به نوبه خود پایگاه اجتماعی فرد کمک کننده را در جامعه اش بالا می‌برد و از انجام اعمال و رفتارهایی که جایگاه فرد را در جامعه متزلزل می‌کند پیشگیری می‌کند (گرنث و گینو^۵، ۲۰۱۰). زنان و مردان در جذب رفتار جامعه‌پسند شباهت زیادی دارند و بیشترین تأکید در طبقه‌بندی‌های خاص این رفتارهاست. رفتارهای جامعه‌پسند در زنان، بیشتر رابطه‌ای و گروهی است و این رفتارها در مردان بیشتر بیانگر و به صورت جهت‌گیری شده مانند تمرکز بر قدرت همکاری است که مبدأ این باورها تحت تأثیر

1 . Miller, Lesting & Smith

2 . Bartal et.al

3 . Zaskonda

4 . Klein, Grossman, Uskul, Kraus, & Epley

5 . Grant & Gino

پردازش‌های هورمونی، انتظارات اجتماعی و موقعیت‌های فردی قرار دارد (ایگلی^۱، ۲۰۰۹؛ نقل از صفاری نیا، بیات و نورمحمدی، ۱۳۹۶).

رفتارهای جامعه‌پسند در نوجوانان با پیامدهای مثبتی از قبیل کاهش مصرف الکل و مواد و بهبود نمرات تحصیلی همراه است (باربر، اکسلز و استون^۲، ۲۰۰۱؛ پاست و نیمارک^۳، ۲۰۰۷). به‌ویژه، نوجوانانی که در فعالیتهای جامعه‌پسندانه (از قبیل رفتارهای داوطلبانه) شرکت می‌کنند، نسبت به کسانی که در این گونه فعالیتها درگیر نمی‌شوند کمتر به سمت نوشیدن الکل و مصرف مواد مخدر می‌روند (باربر و اریکسون^۴، ۲۰۰۱). نتایج تحقیق اکسلاین، پاست و پاگانو^۵ (۲۰۰۰) حاکی از آن بود نوجوانانی که دارای اختلال وابستگی به مواد هستند کمتر از گروه مقایسه (نوجوانان عادی) در رفتارهای یاری‌رسانی به‌خصوص بخشش مالی شرکت می‌کنند.

رفتار پرخاشگرانه انسان در یک سازه کلی ریشه دارد. سازه‌ای که می‌تواند به صورت خشم، خصومت، پرخاشگری جسمانی و کلامی ظاهر شود (رحیمی‌احمدآبادی، آقامحمدیان، مدرس غروی و کارشکی، ۱۳۹۳). پرخاشگری پدیده‌ای است با اشکال مختلف و با دامنه‌ای از اعمال نسبتاً خفیف (مثل داد زدن بر سر دیگران یا هل دادن آنها) تا اعمال جدی تر (مثل ضربه زدن، لگزدن یا با مشت کوبیدن) و رفتارهای شدیدتر (از قبیل چاقو‌کشی، تیراندازی یا کشتن) (آلن و اندرسون^۶، ۲۰۱۷). روان‌شناسان اجتماعی عمل پرخاشگرانه را رفتار آگاهانه‌ای تعریف می‌کنند که هدفش اعمال درد و رنج جسمانی یا روانی باشد (ارونسون، ویلسون و اکرت^۷، ۲۰۰۷). خشم و پرخاشگری از شایع‌ترین مشکلات کودکان و نوجوانان و ازدلایل مهم ارجاع آنها به مراکز مشاوره و روان‌درمانی است و در اکثر مطالعاتی که درباره پرخاشگری انجام گرفته، پسرها را نسبت به دخترها پرخاشگرتر نشان داده است (بورنمن و میتلمن^۸، ۲۰۰۷). خرم‌آبادی و محمودی‌فر (۱۳۹۴) در پژوهشی نشان دادند بین پرخاشگری و تکانشوری با آمادگی به اعتیاد در دانشجویان رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد و می‌توان گرایش به اعتیاد را براساس پرخاشگری به طور معنی‌داری پیش‌بینی نمود. در پژوهش نجمان^۹ (۲۰۰۹) مشخص شد که از میان عوامل پیش‌بینی‌کننده گرایش به مواد، پرخاشگری اهمیت بالایی دارد. نتایج تحقیق ساتسیوگل و اریم^{۱۰} (۲۰۰۹) نشان داد بین پرخاشگری و گرایش به مصرف الکل رابطه معنی‌داری وجود دارد. بر اساس نتایج مطالعات

1. Eagly
2. Barber, Eccles & Stone
3. Post & Neimark
4. Barber & Erickson
5. Exline, Post & Pagano
6. Allen & Andersson
7. Aronson, Wilson & Akert
8. Bornman & Mitelman
9. Najman
10. Saatcioglu & Erim

جیانکولا^۱ (۲۰۰۰)، هواکن و فیل^۲ (۲۰۰۰)، شارما، سامن، مارتی، و ماریموتو^۳ (۲۰۱۷) و چستر و دی وال^۴ (۲۰۱۸) به طور کلی، خشم شدید، با کیفیت پایین تر زندگی و بروز رفتارهای پرخطر از قبیل اعتیاد به مواد و سوء‌مصرف الکل رابطه دارد. رسولی، حسینیان، فرنودی و خالدی (۱۳۹۴) به بررسی رابطه بین آمادگی به اعتیاد، خودکارآمدی پرخاشگری، افسردگی و استرس دانشجویان دختر و پسر دانشگاه آزاد اسلامی واحد مهاباد پرداختند. نتایج نشان داد که بین دو جنس در آمادگی به اعتیاد تفاوت معنی داری وجود دارد؛ همچنین، بین پرخاشگری و آمادگی به اعتیاد در دانشجویان دختر و پسر رابطه معنی داری مشاهده شد. آقاییوسفی، صفاری نیا و عباسپور (۱۳۹۴) به بررسی نقش پیش بین مولفه‌های خشم در آمادگی به اعتیاد دانشجویان پزشکی در کرمانشاه پرداختند. نتایج نشان داد که بین مولفه‌های حالت خشم، صفت خشم، برون‌ریزی خشم، درون‌ریزی خشم، و شاخص کلی بیان خشم با آمادگی اعتیاد و بین مولفه‌های کنترل برون‌ریزی خشم و کنترل درون‌ریزی خشم با آمادگی اعتیاد رابطه وجود دارد. به علاوه، نتایج تحلیل رگرسیون نشان دهنده آن بود که مولفه‌های حالت خشم و درون‌ریزی خشم با هم می‌توانند ۳۵ درصد تغییرات مربوط به آمادگی اعتیاد را پیش بینی کنند. دوستیان، بهمنی، اعظمی و گودینی (۱۳۹۲) نشان دادند که متغیرهای پرخاشگری و تکانشگری به طور معناداری توانایی پیش‌بینی آمادگی به اعتیاد را دارند. حاج‌حسینی، شفیع‌آبادی، پیرساقی و کیانی‌پور (۱۳۹۱) در پژوهشی به بررسی رابطه بین پرخاشگری و ابراز وجود با آمادگی به اعتیاد پرداختند. نتایج نشان داد که بین پرخاشگری با آمادگی به اعتیاد، رابطه مستقیم معنی داری وجود دارد؛ یعنی افرادی که پرخاشگری بیشتری دارند گرایش بیشتری به اعتیاد دارند و بالعکس. جف^۵ (۲۰۰۵) در بررسی رابطه بین پرخاشگری و مصرف مواد افیونی نتیجه گرفت که پرخاشگری با مصرف مواد افیونی همبستگی مثبت دارد.

به نظر اسمیتسون^۶ (۱۹۷۴؛ نقل از آلیم^۷، ۲۰۰۵) بی‌ثباتی هیجانی، فرایندی است که طی آن شخصیت به‌طور مداوم برای احساس بیشتری از سلامتی عاطفی (درون‌فیزیکی و درون‌فردی) تلاش می‌کند. تاکید شده است که افرادی که ثبات هیجانی دارند، قادر به تحمل تاخیر در ارضای نیازهای شان هستند، توانایی تحمل حد معقولی از ناکامی را دارند، به برنامه ریزی دراز مدت باور دارند و می‌توانند انتظارات را بر اساس درخواست‌های محیطی به تعویق بیندازند یا اصلاح کنند. در واقع، بی‌ثباتی هیجانی حالتی است که در آن افراد تحت تاثیر احساسات و پایداری هیجانی پایین هستند، زودرنج و آشفته اند، تحمل ناکامی اندک در شرایط غیردلخواه دارند، در تمام مواردی که با شرایط استرس‌زا مواجه می‌شوند بسیار مضطربند و نگرانی وحشتناک دارند، حساسند، نوسانات خلقی

- 1 . Giancola
- 2 . Hoaken & Pihl
- 3 . Sharma, Suman, Murthy & Marimuthu
- 4 . Chester & DeWall
- 5 . Jaff
- 6 . Smitson
- 7 . Aleem

و نشانه‌ای نوروتیک مثل ترس‌های مرضی، اختلالات خواب و اختلالات روان‌پریشی دارند (آپادها یا^۱، ۲۰۱۴). دوستیان، آربین و مساح (۱۳۹۴) در مطالعه‌ای دریافتند که تظاهرات هیجانی و مؤلفه‌های آن، به‌ویژه بیان منفی هیجان، رابطه معنی‌داری با گرایش به اعتیاد دانش‌آموزان پسر مقطع متوسطه دارد. بنابراین، با توجه به مرور پیشینه‌ها، به نظر می‌رسد که متغیرهایی از قبیل بی‌ثباتی هیجانی، پرخاشگری و رفتار جامعه‌پسند می‌تواند رابطه نزدیکی با آمادگی به اعتیاد داشته باشند. نتایج این پژوهش در زمینه بهداشت روان و پیش‌گیری (اولیه و ثانویه) و هم در زمینه تعلیم و تربیت کارایی و کاربرد دارد. با توجه به مطالب مطرح شده، پژوهش حاضر با هدف بررسی رابطه بی‌ثباتی هیجانی، رفتار جامعه‌پسند و پرخاشگری با آمادگی به اعتیاد در نوجوانان طراحی شده است.

روش

طرح تحقیق: پژوهش حاضر از نظر هدف در حیطه تحقیقات کاربردی و بر اساس ماهیت اجرا از نوع مطالعات توصیفی با طرح همبستگی است که هدف در آن، تعیین بهترین متغیر پیش‌بینی‌کننده آمادگی به اعتیاد است.

آزمودنی‌ها: جامعه آماری پژوهش کلیه دانش‌آموزان پسر مقطع متوسطه دوم شهر قائمشهر به تعداد ۳۰۰۰ نفر در سال تحصیلی ۹۵-۱۳۹۴ بودند. نمونه تحقیق مشتمل بر ۳۸۴ دانش‌آموز است که بر مبنای جدول تعیین حجم نمونه کوهن و همکاران (۲۰۰۱) با روش تصادفی خوشه‌ای مرحله-ای انتخاب شدند. ابتدا مدارس مقطع متوسطه به گروه‌های تحصیلی (هنرستان، دبیرستان، کار دانش) تقسیم بندی شدند، سپس از هر گروه، ۵ مدرسه به صورت تصادفی ساده (در مجموع ۱۵ مدرسه) و از هر مدرسه ۱ کلاس برای واحد نمونه‌برداری انتخاب شدند (مجموعاً ۱۵ کلاس) و در نهایت تمام دانش‌آموزان کلاسها انتخاب شدند و به پرسشنامه‌های مورد نظر پاسخ دادند (لازم به ذکر است که تعداد دانش‌آموزان در هر کلاس بین ۲۰ تا ۳۰ نفر بودند).

ابزار

الف) پرسشنامه پرخاشگری AGQ: یک مقیاس خود گزارش دهی مدادکاغذی است که باس و همکار (۱۹۹۲) آن را ساخته‌اند و ۳۰ سؤال دارد که ۱۴ سؤال آن «خشم»، ۸ سؤال «تهاجم» و ۸ سؤال دیگر عامل «کینه‌توزی» را می‌سنجد. در این پرسشنامه آزمودنی به یکی از ۴ گزینه هرگز، به ندرت، گاهی اوقات و همیشه، پاسخ گفته و برای هر یک از ۴ گزینه مذکور به ترتیب مقادیر ۰، ۱، ۲، ۳ در نظر گرفته می‌شود. به جز ماده ۱۸ که بار عاملی منفی دارد و جهت نمره گذاری در آن معکوس است، نمره کل این پرسش نامه از ۰ تا ۹۰ است و با جمع نمرات سوال‌ها به

دست می‌آید. افرادی که در این مقیاس نمره شان از میانگین (۴۵) کمتر است، پرخاشگری پایین خواهند داشت و هرچه نمره فرد در این آزمون بیشتر باشد میزان پرخاشگری او بیشتر است (دوستیان و همکاران، ۱۳۹۲). خصوصیات روان‌سنجی این مقیاس توسط زاهدی فر و همکاران (۱۳۷۹) به-دست آمده است. ضرایب بازآزمایی به دست آمده بین نمره‌های آزمودنی در دو نوبت ۰/۶۴ و ۰/۷۹ و ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۷ بوده است.

ب) پرسشنامه رفتارهای جامعه‌پسند: کپرار^۱ و همکاران (۲۰۰۸) آن را طراحی کرده‌اند که به صورت مقیاسی برای ارزیابی رفتارهای جامعه‌پسند به کار می‌رود و ۱۶ آیتم دارد که رفتارها و احساسات افراد را در ارتباط با مشارکت کردن با دیگران، کمک به آن‌ها، مواظبت کردن از دیگران، احساس همدردی کردن با دیگران و احتیاج و درخواست را منعکس می‌کند. هر عامل به صورت رمزی بر عامل پاسخ‌دهی مقیاس که از درجه ۱ (هیچ وقت) تا درجه ۵ (تقریباً همیشه) هستند درآمده است دامنه نمرات از ۱۶ تا ۸۰ در نوسان است یعنی حداقل نمره ۱۶ و حداکثر نمره ۸۰ است. فرح بیجاری (۱۳۹۱) این پرسشنامه را برای اولین بار در ایران ترجمه و از آن استفاده کرده است. بر اساس مطالعه مقدماتی انجام شده در میان گروهی از دانشجویان تهرانی این مقیاس دارای اعتبار ۰/۹۱ برای تمامی جنبه‌ها است و همبستگی کلیه عوامل در حدود ۰/۵۹ است. همچنین پایایی آن ۰/۹۱ به دست آمد.

ج) مقیاس بی‌ثباتی هیجانی پنج عاملی کودکان (بابارانی و همکاران، ۲۰۰۳) ۶۵ آیتم دارد که برای سنجش عوامل پنج‌گانه شخصیت در نوجوانان طراحی شده است؛ ۱۳ آیتم آن عامل بی‌ثباتی هیجانی را می‌سنجد. نمره‌گذاری پرسشنامه در قالب مقیاس لیکرت ۵ درجه‌ای (=۱ تقریباً هرگز الی ۵= تقریباً همیشه) انجام می‌شود. بنابراین، حداقل و حداکثر نمره هر مقیاس ۱۳ الی ۶۵ است. همسانی درونی (آلفای کرونباخ) زیر مقاس‌ها بین ۰/۷۱ الی ۰/۸۳ بودند و در یک پژوهش ایرانی فقط همسانی درونی کل پرسشنامه اندازه‌گیری شده است (آقا یوسفی و ملکی، ۱۳۹۰). نتایج حاصل از پایایی بی‌ثباتی هیجانی بر روی دانش‌آموزان متوسطه ماکو ۰/۸۲ گزارش شده است (یوسفی و ملاعلیزاده، ۱۳۹۳).

د) پرسشنامه آمادگی به اعتیاد: مقیاس ایرانی آمادگی به اعتیاد است که با توجه به شرایط روانی - اجتماعی جامعه ایرانی که براساس مقیاس آمادگی به اعتیاد وید و همکاران (۱۹۹۲)، توسط زرگر (۱۳۸۵) ساخته شد (به نقل از زرگر، نجاریان و نعمی، ۱۳۸۷). این پرسشنامه از دو عامل تشکیل شده و ۳۶ ماده به اضافه ۵ ماده دروغ‌سنج دارد. نمره‌گذاری هر سوال بر روی یک پیوستار از صفر (کاملاً مخالفم) تا ۳ (کاملاً موافقم) است. البته این شیوه نمره‌گذاری در سوالات شماره ۶، ۱۲، ۱۵، ۲۱ معکوس خواهد شد. دامنه‌ی نمرات از ۰ تا ۱۰۸ است. نمرات بالاتر به منزله آمادگی بیشتر فرد پاسخ‌دهنده برای اعتیاد هستند و برعکس. نمره بین ۰ تا ۳۶ بیانگر آمادگی فرد

پاسخ دهنده برای اعتیاد در حد پایین است. نمره بین ۳۶ تا ۵۴ بیانگر آمادگی فرد پاسخ دهنده برای اعتیاد در حد متوسط و نمره بالاتر از ۵۴ بیانگر آمادگی فرد پاسخ دهنده برای اعتیاد در حد بالا است. در پژوهش زرگر و همکاران (۱۳۸۷) جهت محاسبه روایی این مقیاس از دو روش استفاده شد. در روایی ملاکی، پرسشنامه آمادگی به اعتیاد دو گروه معتاد و غیر معتاد را به خوبی از یکدیگر تمییز داده است. روایی سازه مقیاس از طریق همبسته کردن آن با مقیاس ۲۵ ماده‌ای فهرست بالینی علائم بالینی ۰/۴۵ محاسبه شده که معنی‌دار است. اعتبار مقیاس با روش آلفای کرونباخ ۰/۹ محاسبه شد که در حد مطلوب است.

روش جمع‌آوری اطلاعات بدین صورت بود که پس از هماهنگی با قسمت پژوهشی سازمان آموزش و پرورش شهرستان قائم‌شهر و انتخاب مدارس به‌طور تصادفی و نیز گزینش دانش‌آموزان هر مدرسه، پرسشنامه‌های موردنظر به تعداد نمونه آماری توزیع و جمع‌آوری گردید و پس از نمره‌گذاری، از طریق آزمون همبستگی پیرسون و تحلیل رگرسیون چندگانه با نرم‌افزار آماری SPSS تجزیه و تحلیل شدند.

یافته‌ها

در جدول ۱ فراوانی و درصد دانش‌آموزان بر اساس پایه‌های تحصیلی و مدارس ارائه شده است.

جدول ۱: اطلاعات جمعیت‌شناختی

پایه‌ها	هنرستان		دیبرستان		کارو دانش		کل	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
اول	۲۵	٪۲۲	۳۴	٪۲۱	۲۷	٪۲۵	۸۶	٪۲۲
دوم	۳۰	٪۲۶	۴۴	٪۲۷	۲۹	٪۲۷	۱۰۳	٪۲۷
سوم	۲۷	٪۲۳	۳۸	٪۲۳	۲۲	٪۲۱	۸۷	٪۲۳
چهارم	۳۳	٪۲۷	۴۷	٪۲۹	۲۸	٪۲۶	۱۰۸	٪۲۸
کل	۱۱۵	٪۳۰	۱۶۳	٪۴۲	۱۰۶	٪۲۸	۳۸۴	٪۱۰۰

به‌علاوه، میانگین و انحراف معیار سن دانش‌آموزان پایه اول به ترتیب $۱۵/۳ \pm ۰/۷۸۹$ ماه، پایه دوم $۱۶/۷ \pm ۰/۵۴۸$ ، پایه سوم $۱۷/۶ \pm ۱/۰۳$ و پایه چهارم $۱۸/۲ \pm ۱/۲۳$ است.

جدول ۲: شاخصهای توصیفی متغیرها (n=۳۸۴)

متغیرها	میانگین	انحراف معیار	چولگی	کشیدگی
آمادگی به اعتیاد	۴۴/۸۷	۱۲/۶۸	-۰/۵۴۸	-۰/۳۳۴
بی ثباتی هیجانی	۲۸/۳۴	۱۲/۳۱	-۰/۲۳۷	-۰/۲۳۱
رفتار جامعه‌پسند	۵۸/۵۶	۱۳/۴۸	-۰/۵۷۱	-۰/۱۴۵
پرخاشگری	۴۲/۶۱	۱۱/۶۱	-۰/۲۹۸	-۰/۰۲۴

همان‌گونه که در جدول ۲ ملاحظه می‌شود میانگین و انحراف معیار بی ثباتی هیجانی به ترتیب برابر با $۴۴/۸۷ \pm ۱۲/۶۸$ ؛ بی ثباتی هیجانی $۲۸/۳۴ \pm ۱۲/۳۱$ ؛ رفتار جامعه‌پسند $۵۸/۵۶ \pm ۱۳/۴۸$ و پرخاشگری $۴۲/۶۱ \pm ۱۱/۶۱$ است. از آنجایی که مقادیر مربوط به چولگی و کشیدگی داده‌ها در بازه $+۲$ تا -۲ قرار دارند، حاکی از آن است که توزیع داده‌ها نرمال است. ضریب همبستگی پیرسون بین متغیرهای پیش بین با آمادگی به اعتیاد در جدول ۳ ارائه شده است.

جدول ۳: ضریب همبستگی پیرسون بین متغیرهای پیش بین با آمادگی به اعتیاد

پیش بین ها	ملاک	ضریب همبستگی	سطح معنی داری
بی ثباتی هیجانی		۰/۵۶	۰/۰۰۱
رفتار جامعه‌پسند	آمادگی اعتیاد	-۰/۷۵	۰/۰۰۱
پرخاشگری		۰/۵۸	۰/۰۰۱

همان‌گونه که در جدول ۳ مشاهده می‌شود، ضریب همبستگی بین بی ثباتی هیجانی و آمادگی به اعتیاد برابر با $۰/۵۶$ ؛ رفتار جامعه‌پسند و آمادگی به اعتیاد برابر با $-۰/۷۵$ و پرخاشگری با آمادگی به اعتیاد $۰/۵۸$ است. نتایج گویای این هستند که بالا بودن میزان بی ثباتی هیجانی و پرخاشگری با گرایش بیشتر به اعتیاد و از طرف دیگر بالا بودن رفتار جامعه‌پسند با گرایش کمتری به مواد مخدر همراه است.

جهت تعیین سهم متغیرهای پیش بین در پیش بینی آمادگی به اعتیاد، از آزمون رگرسیون خطی چندگانه با روش همزمان استفاده شده است. جدول ۳، خلاصه مدل رگرسیونی و نتایج حاصل از آزمون آنرا را نشان می‌دهد. با توجه به جدول ۳، مقدار آماره دوربین واتسون برابر با $۲/۰۸$ است، بنابراین استقلال مقادیر خطا و مناسب بودن مدل تایید می‌شود و می‌توان به نتایج رگرسیون مربوطه اعتماد کرد.

جدول ۴: خلاصه مدل رگرسیون و آزمون آنوا برای بررسی نقش "بی‌ثباتی هیجانی، پرخاشگری و رفتار جامعه‌پسند" در "آمادگی به اعتیاد"

دوربین	ضریب	R	معنی- داری	آماره F	میانگین مربعات	درجه آزادی	مجموع مربعات	رگرسیون
واتسون	تیبین	۰/۷۵۹	۰/۰۰۱	۱۷۱/۶۵	۲۱/۶۷	۳	۶۴/۹۹	خطا
۲/۰۸	۰/۵۷۵				۰/۱۲۶	۳۸۰	۴۷/۹۶	کل
						۳۸۳	۱۱۲/۹۶	

در جدول ۴، آیتم رگرسیون چندگانه به منظور بررسی حتمی بودن رابطه بین متغیرهاست. چون سطح معنی‌داری F محاسبه شده کمتر از ۰/۰۱ است، با سطح اطمینان ۹۹٪ فرض صفر رد و فرض تحقیق تأیید می‌گردد. به عبارتی تأثیر توأم "بی‌ثباتی هیجانی"، "پرخاشگری" و "رفتار جامعه‌پسند" در تبیین "آمادگی به اعتیاد" دانش‌آموزان تأیید می‌شود. همان‌گونه که مشاهده می‌شود، ضریب همبستگی چندگانه میان متغیرها برابر با ۰/۷۵۹ و ضریب تبیین آن ۰/۵۷۵ است که نشان می‌دهد که ۵۷/۵ درصد از واریانس موجود در آمادگی به اعتیاد دانش‌آموزان، توسط بی‌ثباتی هیجانی، پرخاشگری و رفتار جامعه‌پسند قابل تبیین است. در جدول ۵، سهم هر کدام از متغیرهای پیش‌بین در تبیین واریانس متغیر ملاک ارائه شده است.

جدول ۵: ضرایب رگرسیونی تاثیر متغیرهای پیش‌بین در "آمادگی به اعتیاد"

مدل	ضریب استاندارد نشده	ضریب استاندارد شده	آماره t	معنی- داری
مقدار ثابت	ضریب	انحراف استاندارد	۳۸/۳۶۵	۰/۰۰۰
پرخاشگری	۰/۱۴۵	۰/۲۱۸	۱/۲۶۲	۰/۲۰۸
رفتار جامعه‌پسند	۵/۵۷۶	۰/۶۷۵	-۱۴/۵۶۹	۰/۰۰۰
بی‌ثباتی هیجانی	۰/۱۳۸	۰/۱۰۷	۰/۶۳۶	۰/۵۲۵
	۰/۱۷۴			
	-۰/۷۵۳			
	۰/۰۸۶			

همان‌گونه که ملاحظه می‌شود، ضریب تاثیر رفتار جامعه‌گرا برابر ۰/۷۵۳- و ضریب بتای آن برابر ۰/۶۷۵- است که نشانگر این است که بیشترین قابلیت پیش‌بینی کنندگی آمادگی به اعتیاد را دارد. به عبارتی ضریب بتای منفی نشان می‌دهد که هر چه میزان رفتار جامعه‌گرا بیشتر باشد، آمادگی به اعتیاد کمتر خواهد بود. بنابراین، فرضیه تحقیق مبنی بر متفاوت بودن سهم هریک از متغیرها در پیش‌بینی گرایش به اعتیاد تأیید می‌شود.

بحث و نتیجه‌گیری

در پژوهش حاضر نقش بی‌ثباتی هیجانی، رفتار جامعه‌پسند و پرخاشگری در گرایش به اعتیاد دانش‌آموزان بررسی شد. نتایج حاکی از رابطه معنی‌دار تمام متغیرهای پیش‌بینی کننده با آمادگی به

اعتیاد بود. این یافته با نتایج زرگر، (۱۳۸۷)؛ دوستیان و همکاران (۲۰۱۵)، آقا یوسفی و همکاران (۱۳۹۴)، مهرابی‌زاده و همکار (۱۳۸۷) و حاج‌حسینی و همکاران (۱۳۹۱) هماهنگ است. در تبیین این نتایج می‌توان گفت این افرادی که بسیار هیجانی هستند، در مقابل محرک‌های محیطی، واکنش شدیدی نشان می‌دهند. این ویژگی‌های شخصیتی می‌تواند زمینه را برای گرایش بیشتر افراد به اعتیاد و سایر رفتارهای پرخطر آماده کند. هیجان‌های مثبت، تلاش‌های فعالانه را برای رویارویی با تنش افزایش می‌دهد و این باور را که تلاش‌ها موفقیت‌آمیز هستند، تقویت می‌کند. افراد دارای بی‌ثباتی هیجانی در شناسایی، تمیز و یکپارچه کردن هیجان‌ات خود و دیگران مشکل دارند، در نتیجه به جای رفتار یا مقابله موثر، به طیف وسیعی از فرارهای ناامیدانه، مثل اعتیاد متوسل می‌شوند. بنابراین به کارگیری راهبردهای تنظیم هیجان در این افراد موجب استفاده کمتر و نامناسب از رفتارهای پرخطر خواهد شد (حاجی‌حسینی و همکاران، ۱۳۹۱). همچنین، در احتمالی دیگر می‌توان اشاره کرد که دوره نوجوانی مخاطره‌آمیزترین دوران زندگی از نظر شروع مصرف مواد است. با توجه به ویژگی‌هایی چون میل به استقلال و تحمیل ارزش‌های خود به والدین و دیگران در این دوره به ویژه در نوجوانان با ساخت شخصیتی برون‌گرا، قرار گرفتن در دوره نوجوانی می‌تواند نقش مهمی در آسیب‌پذیری در برابر مواد داشته باشد. افراد برون‌گرا شاداب، پر انرژی و معاشرتی هستند، ارتباط و تعامل‌شان با دیگران آسان می‌شود و عملکردشان افزایش می‌یابد. از دیگر ویژگی‌های افراد برون‌گرا این است که به طور مخلصانه از بودن با دیگران لذت می‌برند. علاوه بر این افراد با وظیفه‌شناسی بالا تمایل شخصی به توانمندی در انضباط و وظیفه‌مند بودن را نشان می‌دهد و نمرات پایین در این مقیاس با رفتارهای پرخطر چون سوء مصرف مواد و مصرف الکل مرتبط است (باران اولادی و همکاران، ۱۳۹۲).

در تبیین رابطه پرخاشگری و آمادگی به اعتیاد می‌توان گفت افرادی که برانگیختگی بالایی دارند، وقتی در موقعیت حل مساله قرار می‌گیرند، خشم و درماندگی بیشتری احساس می‌کنند، از این رو تمایل بیشتری دارند تا از مواد برای کنار آمدن با چنین هیجان‌هایی استفاده کنند. افراد پرخاشگر از مواد فقط برای کسب لذت استفاده نمی‌کنند، بلکه مواد را برای سرکوب و چیره شدن بر طغیان درونی خود به کار می‌گیرند. از سوی دیگر این احتمال وجود دارد که رفتار پرخاشگرانه آنها باعث شود که از جانب دوستان و هم‌تایان مثبت که در رویارویی با مشکلات و مسائل زندگی واکنشی منطقی و خویشتن‌دارانه نشان می‌دهند، طرد شوند و همین سبب پیوستن آنان به گروه‌های منحرف شود که این به خودی خود زمینه مساعدی را برای گرایش به مواد مخدر فراهم می‌آورد. از طرف دیگر بر اساس نظریه ناکامی - پرخاشگری، چنانچه فرد به علت مشکلات و مسائل شخصی و اجتماعی با موانع روبه‌رو شود، این امر ممکن است باعث خشم و پرخاشگری او شود از آنجا که از نظر فرهنگی و تربیتی در جامعه ممکن است پرخاشگری و اعمال رفتار خشونت‌آمیز عملی ناپسند تلقی شود، این‌گونه افراد برای غلبه بر هیجان‌ات و نیل به آرامش درونی به مواد نیاز دارند تا هر چند به‌طور موقت آرامشی برای آنها باشد و آنها این اثر را در مواد مخدر می‌یابند (مهرابی‌زاده و فتحی،

۱۳۸۷). در تبیین دیگر شاید بتوان گفت که افراد پرخاشگر احساسات منفی زیادی از قبیل خشم، گناه و نفرت را تجربه می‌کنند. این افراد مستعد داشتن عقاید غیرمنطقی نیز هستند و کمتر قادر به مهار تکانش‌های خود هستند و خیلی ضعیف‌تر از دیگران با تنش کنار می‌آیند. بنابراین با توجه به ویژگی‌ها که در افراد پرخاشگر است، می‌توان انتظار داشت که افراد پرخاشگر در مواقع تنش‌زا تسلط کمتری بر رفتار خود داشته باشند و برای تسکین ناراحتی خود به احتمال بیشتری به‌سوی تجربه اعمال نادرست از قبیل مصرف گام بردارند(حاجی حسنی و همکاران، ۱۳۹۱). در تبیین احتمالی دیگر به رابطه بین خودکنترلی هیجانی و پرخاشگری-مصرف مواد می‌توان اشاره کرد. فقدان خودکنترلی هیجانی در نوجوانان ممکن است آنها را مستعد پرخاشگری کند(تاجیک زاده و صادقی، ۱۳۹۲؛ رابرتسون، دافرن و باکس^۱، ۲۰۱۴؛ اسکات، استیپ و پیلکونیس^۲، ۲۰۱۴) که به نوبه خود با گرایش به رفتارهای پرخطر و مصرف مواد مرتبط است (کان و دیمیتروف^۳، ۲۰۱۰). در تئوری عمومی جرم خودکنترلی به عنوان سازه مرکزی مطرح است. بر طبق تئوری عمومی جرم، تفاوت‌های فردی در خودکنترلی با برخی از رفتارها مانند مصرف مشروبات الکلی، کشیدن سیگار در جوانان و ناپایداری تأهل و تصادفات در بزرگسالان رابطه دارد. در این تئوری به رابطه بین خودکنترلی کم و استعداد انجام رفتارهای مجرمانه و انجام رفتارهای مخاطره آمیز تأکید گردیده است (بشیریان و همکاران، ۱۳۹۱).

پیرامون رابطه رفتار جامعه‌پسند با آمادگی به اعتیاد، نتایج این تحقیق نشان داد رفتار جامعه‌پسند با آمادگی اعتیاد رابطه معنی‌دار معکوس دارد. می‌توان گفت هر چه نوجوان رفتار جامعه‌پسندتری داشته باشد علاقه کمتری به اعتیاد برای رفع مشکلات خویش خواهد داشت. رفتارهای جامعه‌پسند، پیامدهای مثبت اجتماعی دارند و با انگیزه برآوردن نیازهای دیگران صورت می‌گیرند. به عبارتی دیگر، این رفتارها در مقابل رفتارهای ضد اجتماعی مثل پرخاشگری و مغرضانه عمل کردن قرار دارند و با هدف فایده رساندن به خود، ارضای روحی و تایید اجتماعی را برای نوجوان به همراه دارد. سطح شخصیت جامعه‌پسندی در دانشجویان دارای اعتیاد، پایین است. تمایلات جامعه‌پسند مستلزم ابراز همدلی و تلاش در راستای افزایش رفاه و آسایش اجتماعی دیگران است. با توجه به پایین بودن سطح مهارت‌ها در این افراد، بدیهی است که آنها روابط اجتماعی و متعاقب آن همدلی مناسبی نداشته باشند. همدلی که یکی از مولفه‌های شخصیت جامعه‌پسند است، نقش مهمی در زندگی اجتماعی دارد؛ زیرا افراد با رفتار جامعه‌پسند دارای سطوح بالای همدلی، رفتارهای نوع دوستانه قابل توجهی نشان می‌دهند که عاری از انتظار و پاداش مستقیم است. کسانی که درگیر اعتیاد هستند تعاملات اجتماعی و همدلی نامناسبی دارند و نمی‌توانند از وقت خود بگذرند تا رفاه و آسایش اجتماعی دیگران را فراهم کنند(آقایوسفی و همکاران، ۱۳۹۴).

1. Roberton, Daffern & Bucks
2. Scott, Stepp, & Pilkonis
3. Kun & Demetrovics

نوجوان، روابط بین فردی خود و دیگران را در گستره وسیعی حفظ می‌کند. در چنین فرایندی احتمال بروز تعارضات بین فردی بالاست. در مرحله نوجوانی، نیاز به برقراری روابط هنجارمند و جامعه‌پسند با اطرافیان و کسب مهارت اجتماعی از مهمترین نیازهاست. بنابراین شناسایی علل بروز رفتارهای یکسان در افراد متفاوت و یا حتی در یک فرد در زمان‌های مختلف کاری دشوار است (گراوند و منشئی، ۱۳۹۳). بر این اساس، شناخت عوامل موثر شخصیتی بر رفتار فرد و تغییر نگرش نوجوان به صورت هدفمند، برای تأمین منفعت همگان و رفاه دیگران و القای تفکر زندگی اجتماعی، موجب کاهش احتمال انجام کارهای پر خطر و اعتیاد نوجوان می‌شود. وجوه چندگانه شخصیت که در رفتار جامعه‌پسند فرد دخیل هستند، سبب می‌شود علاوه بر پاسخ‌دهی مناسب به یک موقعیت اضطرار، رفتار جامعه‌پسند شکل‌های دیگری نیز به خود بگیرد. دادن پول به یک انجمن خیریه، کمک کردن، داوطلب شدن، ارائه خدمات، متواضع بودن، حسن نیت یا هر مفهوم دیگری که در حوزه بخشندگی و رفتار نوع‌دوستانه با دیگران باشد، موجب کاهش آمادگی به اعتیاد دانش آموز نوجوان به خاطر پذیرش از طرف اجتماع می‌شود (آقایوسفی و همکاران، ۱۳۹۴).

نتایج پژوهش حاضر نشان داد که از میان متغیرهای پیش‌بین، فقط رفتار جامعه‌پسند به‌طور معنی‌داری قابلیت پیش‌بینی آمادگی به اعتیاد را دارند. در تبیین این یافته می‌توان چنین گفت که افراد جامعه‌پسند به دیگران اعتماد می‌کنند و سادگی روان‌شناختی بسیاری دارند و خود را افراد استثنایی نمی‌دانند و دیگران را درک می‌کنند. این ویژگی‌های مثبت باعث مردم‌آمیزی می‌شود. این افراد بخشنده هستند و دیگران را در نظر می‌گیرند و مهارت‌های حل مشکل آنها مسأله‌مدار است، بنابراین کمتر گرایش به مواد مخدر دارند. افراد دارای بی‌ثباتی بالا که عموماً به طرف دیگران گرایش ندارند، گرایش بیشتری به سوء مصرف مواد پیدا می‌کنند. این افراد، پرخاشگری بسیار، روان‌رنجوری، استرس و اضطراب و دارند، تکانشور هستند و خصومت زیادی را در روابط خود تجربه می‌کنند و از سبک‌های مقابله هیجان‌مدار استفاده می‌کنند و گرایش به سوء مصرف مواد در آنها بالا است (اصغری، قاسمی و قاری، ۱۳۹۳).

یکی از محدودیت‌های این تحقیق محدود بودن جامعه آماری به شهرستان قائم‌شهر بوده، بنابراین در تعمیم نتایج به جغرافیای وسیع‌تر، ممکن است نتایج متفاوتی داشته باشد. همین‌طور، در این تحقیق، جامعه آماری فقط نوجوانان پسر بودند پس امکان تعمیم نتایج به نوجوانان دختر کم است.

پیشنهاد می‌شود به عواملی از جمله جو خانوادگی، سبک‌های دلبستگی و طبقه اجتماعی آزمودنی‌ها نیز توجه شود تا قضاوت صحیح‌تری در زمینه عوامل پیش‌بینی‌کننده گرایش به اعتیاد به دست آید. با توجه به یافته‌های پژوهش و نقش عوامل شخصیتی در گرایش افراد به اعتیاد، لازم است که تا حد امکان عوامل شخصیتی که منجر به گرایش افراد به اعتیاد می‌شود کنترل شود و به بازسازی شناختی و تقویت راه‌های مقابله با استرس در قالب اجرای کارگاه‌های آموزشی و تکثیر بروشورهای آموزشی و ... در جامعه آسیب‌پذیر جوان پرداخته شود. آموزش مهارت‌های اجتماعی

توسط خانواده‌ها و نهادهای علمی و آموزشی، میزان مصرف مواد مخدر و بد رفتاری‌های وابسته به آن مانند: پرخاشگری، انزواء، فرار از مدرسه و خانه و سرقت را کاهش می‌دهد که برخی از این مهارت‌ها مهارت‌های ارتباطی و شیوه صحیح ارتباط با دیگران، توانایی صحیح بیان رای و نظر خود به دیگران، توانایی و جسارت "نه" گفتن به تقاضاهای غیر معمول برخی از دوستان و اطرافیان است. ضروری است متخصصانی که با معتادین سروکار دارند، یک ارزیابی شخصیتی جامع از آنها به عمل آورند و سازه شخصیتی زمینه‌ای مختل رشد یافته را در هر معتاد شناسایی کنند و سپس در برنامه درمانی جامع برای فرد معتاد در کنار درمان دارویی به درمان اختلال شخصیت او نیز بپردازند. مشاوران بهداشت روانی، کارشناسان پیشگیری و روان‌شناسان بایستی به خانواده‌ها آگاهی لازم را در این زمینه بدهند که در دوران نوجوانی با حساسیت دو چندان نسبت به دانش‌آموزان تعامل کنند و برنامه تربیت شخصیتی و روانی ویژه‌ای، متناسب با وضعیت نوجوان طراحی کنند.

منابع

- ابوالقاسمی، علی؛ محمودی، هیوا و سلیمانی، اسماعیل. (۱۳۸۸). بررسی نقش سبک‌های دل‌بستگی و مکانیزم‌های دفاعی در تمیز دانشجویان سیگاری و غیرسیگاری، *مجله دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی سبزوار*، ۳ (۱۶): ۱۴۱-۱۳۴.
- اصغری، فرهاد؛ قاسمی، رضا و قاری، ملیکه. (۱۳۹۳). نقش سلامت خانواده اصلی و ویژگی‌های شخصیتی در آمادگی اعتیاد در دانشجویان دختر. *فصلنامه انتظام اجتماعی*، ۶ (۴): ۶۴-۴۶.
- اله وردی پور، حمیدالله؛ فرهادی نسب، عبدالله؛ بشیریان، سعید و محجوب، حسین. (۱۳۸۶). الگو و علل گرایش جوانان به سوء مصرف مواد. *مجله دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی - درمانی شهید صدوقی یزد*، ۱۵ (۱۴)، ۴۲-۳۵.
- آقاییوسفی، علیرضا؛ صفاری نیا، مجید و عباسپور، پرستو. (۱۳۹۴). بررسی آمادگی اعتیاد به مواد مخدر در دانشجویان پزشکی: نقش مولفه‌های ذهنی خشم. *اعتیادپژوهی*، ۹ (۳۵)، ۳۵-۲۵.
- آقاییوسفی، علیرضا و ملکی، بهرام. (۱۳۹۰). رگه‌های شخصیتی پیش بینی کننده نشانگان افسردگی در کودکان. *مجله روان‌شناسی بالینی*، ۳ (۱)، ۱۷-۹.
- باران اولادی. صادق؛ کاوه فارسانی. ذبیح اله و نویدیان، علی. (۱۳۹۲). بررسی رابطه اعتیاد پذیری با ویژگی‌های شخصیت. همنوایی و جنسیت دانش آموزان پیش دانشگاهی. *مجله دانشگاه علوم پزشکی شهرکرد*، ۱۵ (۲)، ۴۲-۳۳.
- بشیریان، سعید؛ حیدرنیا، علیرضا؛ وردی پور، حمیدالله و حاجی زاده، ابراهیم. (۱۳۹۱). بررسی رابطه خود کنترلی با تمایل نوجوانان به مصرف مواد مخدر. *مجله علمی دانشکده پرستاری و مامایی همدان*، ۲۰ (۱)، ۵۴-۴۵.

- تاجیک زاده، فرید و صادقی، رضا. (۱۳۹۲). بررسی سبک‌های کنترل هیجانی در پیش بینی پرخاشگری دانشجویان دختر. *فصلنامه علمی- پژوهشی زن و جامعه*، ۴(۴)، ۹۷-۱۱۳.
- حاجی‌حسینی، مهرداد؛ شفیع آبادی، عبدالله؛ پیرساقی، فهیمه و کیانی‌پور، عمر. (۱۳۹۱). رابطه بین پرخاشگری، ابراز وجود و افسردگی با آمادگی به اعتیاد در دانشجویان دختر دانشگاه علامه طباطبائی. *دانش و پژوهش در روان‌شناسی کاربردی*، ۱۳(۳)، ۶۵-۷۵.
- خرم آبادی، یدالله و محمودی فر، کبری. (۱۳۹۴). بررسی رابطه پرخاشگری و تکانشوری با آمادگی به اعتیاد در دانشجویان دانشگاه رازی کرمانشاه. *همایش بین‌المللی روان‌شناسی و فرهنگ زندگی*، چاپ شده در سیویلیکا.
- دوستیان، یونس؛ آریان، فرهاد و مساح، مجید. (۱۳۹۴). رابطه بین سبک‌های ابرازگری هیجان و گرایش به اعتیاد در دانش‌آموزان متوسطه پسر. *مجله ایرانی توانمندسازی*، ۱۳(۴)، ۴۷۹-۴۷۴.
- دوستیان، یونس؛ بهمنی، بهمن؛ اعظمی، یوسف و گودینی، علی‌اکبر. (۱۳۹۲). بررسی رابطه پرخاشگری و تکانشگری با آمادگی به اعتیاد، در دانشجویان پسر. *توانبخشی*، ۴(۲)، ۱۱۰-۱۰۲.
- رحیمی‌احمد آبادی، سمیه؛ آقامحمدیان شعرباف، حمید رضا؛ مدرس غروری، مرتضی و کارشکی، حسین، (۱۳۹۳)، بررسی اثر بخشی گروه درمانی شناختی-رفتاری در کاهش خشم مبتلایان به ضربه سر، *مجله علمی پزشکی و قانونی*، ۲(۲)، ۳۷-۴۵.
- رسولی، آراس؛ حسینیان، سیمین؛ فرنودی، فرهاد و خالدی، فرانک. (۱۳۹۴). بررسی رابطه بین آمادگی به اعتیاد، خودکارآمدی پرخاشگری، افسردگی و استرس در دانشجویان دختر و پسر دانشگاه آزاد اسلامی، واحد مهاباد. *فصلنامه علمی - پژوهشی پژوهشنامه تربیتی*، ۱۰(۴۴)، ۶۵-۷۸.
- زاهدی فر، شهین؛ نجاریان، بهمن و شکرکن، حسین. (۱۳۷۹). ساخت و اعتباریابی مقیاسی برای سنجش پرخاشگری، *مجله علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه چمران اهواز*، شماره ۳، سال ۷، ص ۷۳-۱۰۲.
- زرگر، یدالله؛ نجاریان، بهمن و نعمی، عبدالزهرا. (۱۳۸۷). بررسی رابطه ویژگی‌های شخصیتی (هیجان خواهی، ابراز وجود، سرسختی روان‌شناختی)، نگرش مذهبی و رضایت زناشویی با آمادگی به اعتیاد به مواد مخدر. *مجله علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه شهید چمران اهواز*، ۱(۳)، ۹۹-۱۲۰.
- زرگر، یدالله. (۱۳۸۵). ساخت مقیاس ایرانی آمادگی اعتیاد. *دومین کنگره انجمن روان‌شناسی ایران*، تهران.
- صفاری نیا، مجید؛ عباسپور، پرستو و دهستانی، مهدی. (۱۳۹۴). مقایسه هیوش اجتماعی و شخصیت جامعه‌پسند در دانشجویان علوم پزشکی با و بدون اعتیاد به اینترنت. *مجله اصول بهداشت روانی*، ۱۷(۵)، ۲۲۳-۲۲۹.

- صفاری نیا، مجید؛ تدریس تبریزی، معصومه؛ محتشمی، طیبه و حسن زاده، پرستو. (۱۳۹۳). تأثیر مؤلفه‌های شخصیت جامعه‌پسند و خودشیفتگی بر بهزیستی اجتماعی در ساکنان شهر تهران. دانش و پژوهش در روان‌شناسی کاربردی، ۱۵(۳)، ۳۵-۴۴.
- صفاری نیا، مجید؛ بیات، شهره و نورمحمدی، احمد. (۱۳۹۶). مقایسه شخصیت جامعه‌پسند، واکنش روانی، حمایت اجتماعی ادراک شده و سبک‌های دفاعی والدین کودکان معلول جسمی حرکتی و کودکان سالم شهر اصفهان. فصلنامه کودکان استثنایی، ۱۶(۴)، ۱۵-۲۶.
- صفاری نیا، مجید؛ آقاییوسفی، علیرضا و ایمانی فر، حمیدرضا. (۱۳۹۵). پیش‌بینی کننده‌های شخصیتی و خلقی جامعه‌پسندی. مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران، ۲(۲)، ۲۵۵-۲۷۱.
- عشرتی، طیبه. (۱۳۸۹). بررسی رابطه ساختاری برخی عوامل روان‌شناختی خطرزا و محافظت کننده آمادگی به اعتیاد در دانش‌آموزان سال سوم دبیرستان مشهد، پایان نامه کارشناسی ارشد بالینی، دانشگاه شهید چمران اهواز.
- فرح بیجاری، اعظم. (۱۳۹۱). رابطه بین قدردانی با رفتارهای جامعه‌پسند و ویژگی‌های شخصیتی را در دانشجویان دختر و پسر. فصلنامه علمی-پژوهشی مطالعات روان‌شناختی، شماره ۳۲، دوره ۲۸، ۱۳۴-۱۰۷.
- قاضی‌نژاد، مریم و ساوالان‌پور، الهام. (۱۳۸۸). بررسی رابطه طرد اجتماعی آمادگی برای اعتیاد. مسائل اجتماعی ایران، ۶۳(۲)، ۳۳-۴۲.
- کرمی راد، بهنام؛ زرگر، یدالله و مهرابی زاده هنرمند، مهناز. (۱۳۹۲). اثر بخشی آموزش هوش هیجانی بر آمادگی اعتیاد در دانشجویان پسر، مجله روان‌شناسی اجتماعی، ۱(۲۹)، ۳۳-۴۳.
- گراوند، پریوش و منشئی، غلامرضا. (۱۳۹۳). اثربخشی آموزش تنظیم هیجان و مهارت‌های اجتماعی بر پرخاشگری ارتباطی، آشکار و رفتار جامعه‌پسند نوجوانان پرخاشگر شهر خرم آباد. مجله علمی-پژوهشی مطالعات ناتوانی، دوره ۵، شماره پیاپی ۱۱، ۱۹۹-۱۹۰.
- محمدی، امین؛ پورقاز، عبدالوهاب و رقیب، مائده سادات. (۱۳۹۲). ساخت و اعتباریابی مقیاس علل‌گرایش به سوء مصرف مواد مخدر در جوانان (مطالعه موردی استان خراسان رضوی). فصلنامه اعتیاد پژوهی سوء مصرف مواد، ۷(۲۶)، ۷۳-۹۴.
- مهرابی زاده، مهناز و فتحی، کریم. (۱۳۸۷). بررسی افسردگی، هیجان خواهی، پرخاشگری، سبک‌های دلبستگی و وضعیت اقتصادی اجتماعی به عنوان پیش‌بینی‌های وابستگی به مواد مخدر در نوجوانان پسر شهر اهواز، مجله علوم تربیتی و روان‌شناسی، شماره ۱۵، سال ۱، ص ۱۷۸-۱۵۳.
- یوسفی، رحیم و ملاعلیزاده، معصومه. (۱۳۹۳). انطباق و هنجاریابی پرسشنامه پنج عاملی شخصیت نوجوانان در دانش‌آموزان مقطع متوسطه. اندیشه‌های نوین تربیتی دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه الزهراء. ۱۰(۳)، ۱۲۳-۱۴۰.

- Aleem, Sh. (2005). Emotional Stability among College Youth. *Journal of the Indian Academy of Applied Psychology*, 31(1-2):100-102.
- Allen, Johnie, J. & Anderson, Craig, A. (2017). *Aggression and Violence: Definitions and Distinctions*. The Wiley Handbook of Violence and Aggression, John Wiley & Sons Ltd.
- Aronson, E., Wilson, T. D., & Akert, R. M. (2007). *Social Psychology*. (6th ed.) Upper Saddle River: NJ Pearson Prentice Hall.
- Barber, B. K., & Erickson, L. D. (2001). Adolescent social initiative: Antecedents in the ecology of social connections. *Journal of Adolescent Research*, 16, 326–354.
- Barber, B. L., Eccles, J. S., & Stone, M. R. (2001). Whatever happened to the “jock,” the “brain,” and the “princess”? Young adult pathways linked to adolescent activity involvement and social identity. *Journal of Adolescent Research*, 16, 429–455.
- Bornmann BA ,Mitelman SA, Beer DA. (2007). Psychotherapeutic relaxation: How it relates to levels of aggression in a school within inpatient child psychiatry: A pilot study .*The Arts in Psychotherapy*, 34, 216-222.
- Caprara, G. V., Steca, P., Vecchio, G., Tramontano, C., & Alessandri, G. (2008, July). Prosocial agency: Values and self-efficacy beliefs as determinants of prosocial behavior. Paper presented at the *International Congress of Psychology, Berlin, Germany*, *Prosociality: The contribution of traits, values, and self-efficacy beliefs*.
- Chester, D.S. & DeWall, C.N.(2018). Aggression is associated with greater subsequent alcohol consumption: A shared neural basis in the ventral striatum. *Wiley online library*, 44(3), 285-293.
- Eisenberg, N; Fabes, R. A; & Spinrad, T. L. (2007). *Handbook of Child Psychology*. John Wiley & Sons Inc.
- Exline, Julie, J; Post, S.G; & Pagano, M.E. (2012). Addiction and “Generation Me”: Narcissistic and Prosocial Behaviors of Adolescents with Substance Dependency Disorder in Comparison to Normative Adolescents. *Alcoholism Treatment Quarterly*, 30:163–178.
- Giancola, P.R. (2000). Executive functioning: a conceptual framework for alcohol-related aggression. *Experimental and Clinical Psychopharmacology*, 8, 576-597.
- Grant, A. M., & Gino, F. (2010). A little thanks goes a long way: Explaining why gratitude expressions motivate prosocial behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 98, 946–955.
- Hoaken, P.N.S., & Pihl R.O. (2000). The effects of alcohol intoxication on aggressive responses in men and women. *Alcohol & Alcoholism*, 35, 471–477.
- Jaff, A. (2005). *Drug use and aggression: The effect of rumination and other person related variables*. California State University Long Beach Psychology. B.A. thesis.
- Klein, N. (2016). Prosocial behavior increases perceptions of meaning in life. *The Journal of Positive Psychology*, DOI: 10.1080/17439760.2016.1209541

- Klein, N., Grossman, I., Uskul, A. K., Kraus, A. A., & Epley, N. (2015). It pays to be nice, but not really nice: Asymmetric reputations from prosociality across 7 countries. *Judgment and Decision Making*, 10, 355–364.
- Kun, B. & Demetrovics, Z. (2010). Emotional intelligence and addictions: A systematic review. *Substance Use & Misuse*, 45(7–8), 1131–1160.
- Miller, T. R., Lesting, D.C. & Smith, G. S. (2001). Injury risk among medically identified alcohol and drug abuser, *Alcoholism: clinical and Experimental Research*, 25(1), 54-59.
- Najman, M. (2009). Multiple Risk Factor Model Predicting Cannabis Use and Use Disorders: A Longitudinal Study. *The American Journal of Drug and Alcohol Abuse*, 35,6, 399.
- Noël, X., Brevers, D., Bechara, A. (2013). A neurocognitive approach to understanding the neurobiology of addiction. *Current Opinion in Neurobiology*. 23(4):632–638.
- Post, S. G., & Neimark, J. (2007). *Why good things happen to good people: How to live a longer, healthier, happier life by the simple act of giving*. New York, NY: Broadway Books.
- Robertson, T.; Daffern, M. & Bucks, R.S. (2014). Maladaptive emotion regulation and aggression in adult offenders. *Psychology, Crime and Law*, 20, 933–954.
- Saatcioglu, O., Erim, R. (2009). Aggression among Male Alcohol-Dependent Inpatients who Smoke Cigarettes. *The Journal of Psychology*, 143, 6, 615.
- Scott, L.N.; Stepp, S.D. & Pilkonis, P.A. (2014). Prospective associations between features of borderline personality disorder, emotion dysregulation, and aggression. *Personality Disorders: Theory, Research, and Treatment*, 5, 278–288.
- Sharma, M. K; Suman, LN; Murthy, P, & Marimuthu, P. (2017). Relationship of anger with alcohol use treatment outcome: Follow-up study. *Indian Journal of psychological Medicine*, 39(4), 426-429.